

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Кызыл-Сылдысская средняя общеобразовательная школа с.Булун-Бажы
Эрзинского кожууна Республики Тыва

«Рассмотрено»
Руководитель ШМО
Серембил М.Х.
Протокол № 1
от 29 августа 2023г.

«Согласовано»
Заместитель директора по
УВР
Баадыр Д.П.
28.08 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку

указать предмет, курс, модуль

степень обучения, класс: основное общее образование, **9 класс**

(основное общее, среднее (полное) общее образование с указанием классов)

Уровень: базовый

(базовый, профильный)

Общее количество часов по плану **102ч.**

Количество часов в неделю **3 часа**

Год составления: **2023-2024** учебный год

Срок реализации: 1 год

Учитель: Хумбун Анай-Хаак Аясовна

с. Булун-Бажы – 2023г.

Тайылбыр бижик

5 -11 класстарга тыва дыл программанын Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин кол (долу эвес) школага тыва дыл талазы –биле күрүне стандарттарына дүүштүр тургускан.

Тыва дыл – тыва нацияның дылы болур. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкени мөөңнеттинген. Ол дээрге тыва культураның – улустун аас чогаалының, өске-даа янзыларының, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чүүлдүн өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херекти чорударының, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган. Амгы үеде тыва дыл улустун амыдыралының, ажыл-чорудулгазының бүгү-ле талаларында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Тыва школаларга азы класстарга, өске-даа өөредилге черлеринге төрөөн дылды өөредири уругларның угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге хөй-хөй таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээди алыры – өөреникчилерге өске эртемнерни чедишкени билип албышаан, долгандыр турар амыдырал болгаш бойдус дугайында билиглерни калбартып, улуг салгалдың байлак дуржулганын ажыглап билиринге чаңчыктырар.

5-9 класстарга тыва дыл эртемниң утказы

Школага тыва дыл эртемни (курузун) өөредиринин программасында лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижииринин болгаш бижик демдектерин салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементтерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теория-талазы-биле билиглерни ниити дыл эртемниң база амгы үеде тыва дыл эртемниң чедишкенин барымдаалап тайылбырлаан.

Тыва дыл эртемниң тургузуу (9 класс)

Программаны колдуунда шуушкак принцип езугаар тургускан. Чамдык берге болгаш улуг темаларны, чижээ, лексика, сөс чогаадылганын чаңгыс эвес, аңгы-аңгы класстарга чадаланчак кылдыр өөредири көрдүнген.

9-ку класска катаптаашкын кылгаш, оон «Синтаксис болгаш пунктуация» деп бөлүктүн «Нарын синтаксистиг конструкциялар» деп теманын эрткеш, «Дыл дугайында ниити билиглер» деп эгени өөренир.

Бо эгеге тыва литертаурлуг дыл болгаш оон стильдерин, чугаа жанрларының дугайында билигни, дылдың нормаларының болгаш чугаа культуразының айтырыгларын өөренирин база кириген.

Оон ыңай 9-ку класска лексика, фонетика, грамматика база орфография болгаш пунктуация талазы-биле өөрөнгөн чүүлдерни системажыдып катаптаар.

Школага тыва дылды өөредиринин сорулгалары болгаш кылыр ажылдары:

Школага тыва дылды башкылаарының сорулгалары:

- өөреникчилерге лексика, фонетика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфологи болгаш синтаксис), стилистика аймаандан тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерни практика кырынга ажыглап билиринин мергежилдерин болгаш чаңчылдарын хевирлээр;
- шынбижииринин болгаш бижик демдектерин салырынын быжыгчаңчылдарын бээр;
- теория талазы-биле алган билиглеринге даянып, программа негелдезинге дүүштүр боттарынының аас болгаш бижимел-биле харылзаалыг илеридигниң мергежилдери-биле чепсеглээр;
- өөреникчилерни литертаурлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның сөс курлавырын байыдар болгаш чугаазының культуразын бедидер;
- өөреникчилерниң ниитилел амыдыралына дылдың ужур-дузазының, хөгжүлдезинин дугайында база тыва дылдың өске дылдарның аразында туружунун дугайында бөдүүн билиглери-биле таныштырар;
- оларның логиктиг боданышкын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- төрөөн дылына камныг болгаш хандыкшылдыг болурунга кижизидер, дылдың байлаан шингээди алырынга өөреникчилерниң сонугалын күштелдирер;

- өөреникчилерни патриотзмнің болгаш интернационализмнің ёзузунга кижизидер, оларның материал исчи үзел-бодалдарын хевирлээр;
- ном болгаш билиглернің өске-даа үндезиннери-биле ажылдаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар;
- өөреникчилерни боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;
- шын, медреселдиг, аянынг номчуурунун мергежилдерин сайзырадыр;
- төрөөн дыл кичээлдерин өөреникчилерниң мөзү-шынар, күш-ажыл болгаш эстетика талазы-биле кижизидилгезин боттандыраарынга бүрүн- биле ажыглаар;
- өөреникчилерни харыысалгалыг болурунга, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагыл-чурумун сагырынга кижизидер.

9-ку класстың өөреникчилериниң тыва дылга шингээдиң алыр кол-кол билиглери:

Нарын синтаксистиг конструкцияларны сайгарар, оларның аразынд ахарылзаазын көргүзөр схема-шыйыглар кылыр. Янзы-бүрү хевирлерлиг нарын домактарны тургузар, сайгарар, оларга бижик демдектерин шын салып, тайылбырлап билир.

Сөзүглелдин стилин болгаш жанрын тодарадыр. Литературлуг дылдың нормаларын сагыыр.

Пунктуациядан. 8-9 класстарга өөрөнгөн пунктограммаларны тывар, бижик демдектерин салганын бадыткап шыдаар.

Нарын синтаксистиг конструкцияларга бижик демдектерин салыр.

Орфографиядан. 5-6 класстарга өөрөнгөн орфограммаларны шын бижиир болгаш тайылбырлаар.

Материал-техниктиг хандырылгакөргүзүглери

Өөредилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) өөредилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөредилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиология гдүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02)

Өөредилге ному: Е. М. Куулар, Л. Х. Ооржак, Т. Б. Оюн, Ч. А. Сарыглар. Тыва дыл. 9 класс. Кызыл: 2023.

9-ку класстың тыва дыл кичээлдериниң календарь-тематиктиг планы

№	Тема	Онаалга	үези	
			пла н	фа кт
1	Катаптаашкын. Сөс каттыжышкыны болгаш бөдүүн домак.	Схема-биле ажыл		
2	Чагырышпаан нарын домак	Сөзүглел-биле ажыл		
3	Чагырышкан нарын домак	Схема-биле ажыл		
4	Чагырышкан нарын домак	Домактар чогаадыр		
5	Хой кезектерлиг чагырышпаан нарын домактар	Домактарны эде тургузар		
6	Хой кезектерлиг чагырышкан нарын домактар	Схема-биле ажыл		
7	Хой кезектерлиг чагырышкан нарын домактар	Бөдүүн домактарны нарынчыдар		
8	Деңнелгелерни тускайлаары	Катаптаар		
9	Дорт болгаш доора чугаа	Схема-биле ажыл		
10	Хыналда диктант	Катаптаар		

1 1	Частырыглар-биле ажыл	катаптаар		
1 2	Тыва дылдың чоннун культуразы болгаш төөгүзү-биле харылзаалар	М 6		
1 3	Дылдың ниитилел амыдыралынга ужур- утказы болгаш хүлээлгелери	М 11		
1 4	Бижиктин баштайгы хевирлери	М 16		
1 5	Орхон-Енисей бижиктери	М 20		
1 6	Төвүт болгаш эрги моол бижиктер, оларның тыва дыл-биле холбаалыы	М 30		
1 7	Тыва дылдың баштайгы шинчээчилери	М 33		
1 8	Тыва дылдың шинчилекчилери	М 48		
1 9	Тыва дылдың ажыглалының аайы-биле хевирлери. Литературлуг дыл	М 52		
2 0	Литературлуг эвес дыл	М 59		
2 1	Тыва дыл – социал четкилерде	М 65		
2 2	Дыл дугайында катаптаашкын	М 69		
2 3	Өске кижинин чугаазын дамчыдар аргалар	М 75		
2 4	Дорт чугаа болгаш авторнун сөстери. Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери	М 80		
2 5	Дорт чугаа болгаш авторнун сөстери. Дорт чугаалыг домакка бижик демдектери	Схема-биле ажыл		
2 6	Эдертиг	Катаптаар		
2 7	Частырыглар-биле ажыл	Катаптаар		
2 8	Доора чугаа. Доора чугаага бижик демдектери	М 82		
2 9	Доора чугаа. Доора чугаага бижик демдектери	М 84		
3 0	Цитата, аңаа бижик демдектери	М 87		
3 1	Дорт чугаалыг домактар болгаш цитаталарның сөзүглелдер тургузарынга ужур-дузазы	М 90		
3 2	Өске кижинин чугаазын дамчыдар аргалар катаптаашкын	М 93		
3 3	Хыналда ажыл «Дорт болгаш доора чугаа. Цитата»	Катаптаар		
3 4	Частырыглар-биле ажыл	Катаптаар		
3 5	Нарын домак дугайында билиг. Нарын домактың бөдүүн домактан ылгалы	М 97		
3 6	Нарын домактарның бөлүктери	М 99		
3	Нарын домактың кезектеринин аразынга	М 104		

7	холбажыр аргалары			
3 8	Чагырышпаан нарын домак дугайында билиг. Чагырышпаан нарын домактарның кезектериниң холбажыр аргалары	M 107		
3 9	Үн аяны болгаш каттыштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар	M 113		
4 0	Удурланыштырар эвилелдер-биле чагырышпаан нарын домактар	M 118		
4 1	Аңгылаштырар эвилелдер дузазы-биле холбашкан чагырышпаан нарын домактар	M 121		
4 2	Чагырышпаан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	M 125		
4 3	Чагырышпаан нарын домакка катаптаашкын	M 129		
4 4	Хыналда тест «Чагырышпаан нарын домак»	Катаптаар		
4 5	Частырыглар-биле ажыл	Катаптаар		
4 6	Чагырышкан нарын домак дугайында билиг. Чагырышкан нарын домакта тайылбыр домактың туружу	M 132		
4 7	Чагырышкан нарын домакта кол болгаш тайылбыр домактарның холбажыр аргалары	M 142		
4 8	Үениң тайылбыр домаа	M 144		
4 9	Үениң тайылбыр домааның кол домакка каттыжар аргалары	M 149		
5 0	Немелдениң тайылбыр домаа	M 153		
5 1	Немелдениң тайылбыр домаанга бижик демдектери	M 156		
5 2	Тодарадылганың тайылбыр дома	M 164		
5 3	Даар байдалдың тайылбыр дома	M 167		
5 4	Чөрүлдээниң тайылбыр домаа	M 173		
5 5	Сорулганың тайылбыр домаа	M 178		
5 6	Чылдагаанның тайылбыр дома	M 182		
5 7	Деңнелгениң тайылбыр дома	M 188		
5 8	Туруштуң тайылбыр дома	M 194		
5 9	Кылдыныг аргазының тайылбыр домаа	M 200		
6 0	Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	M 201		
6 1	Чагырышкан нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы	Айтырыгларга харыылаар ар 129		
6 2	Чагырышкан нарын домакка катаптаашкын	M 206		
6	Чагырышкан нарын домакка	M 207		

3	катаптаашкын			
6 4	Хыналда ажыл	Катаптаар		
6 5	Частырыглар-биле ажыл	Катаптаар		
6 6	Хөй кезектерлиг чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар	М 211		
6 7	Хөй кезектерлиг чагырышкан болгаш чагырышпаан нарын домактар	М 212		
6 8	Нарын синтаксистиг конструкциялар	М 116		
6 9	Нарын синтаксистиг конструкциялар	М 117		
7 0	Нарын домактарга бижик демдектери	М 223		
7 1	Нарын домактарга бижик демдектери	М 225		
7 2	Синтаксис болгаш пунктуацияга катаптаашкын	М 226		
7 3	Синтаксис болгаш пунктуацияга катаптаашкын	М 228		
7 4	Сөзүглел дугайында билиг	М 231		
7 5	Сөзүглелдин темазы, кол бодалы	М 235		
7 6	Сөзүглелдин уткалыг кезектери (микротема). Сөзүглелдин кезектеринин харылзаалары	М 240		
7 7	Абзац дугайында билиг	М 246		
7 8	Сөзүглелдин планы. Тезис. Аннотация. Конспект	Аннотация бижиир		
7 9	Сөзүглелдин планы. Тезис. Аннотация. Конспект	М 251		
8 0	Стилистика дугайында билиг	М 257		
8 1	Стиль талазы-биле нейтралдыг сөстөр, хевирлер, домактар	М 262		
8 2	Ном стили, ооң янзылары	М 263		
8 3	Албан-херек стилинин жанрлары	М 273		
8 4	Публицистика стилинин жанрлары. Солунга статья. Интервью. Репортаж. Орук демдеглелдери	М 276		
8 5	Публицистика стилинин жанрлары. Солунга статья. Интервью. Репортаж. Орук демдеглелдери	М 278		
8 6	Чугаа стилинин жанрлары	М 290		
8 7	Чечен чогаал стили. Чечен чогаал дылы болгаш ооң онзагайы	М 296		
8 8	Стилистика болгаш чугаа культуразынга катаптаашкын	Катаптаар		
8 9	Хыналда диктант	Катаптаар		
9	Частырыглар-биле ажыл	Катаптаар		

0				
9 1	Лексиканың стиль синонимнери	М 300		
9 2	Грамматиканың стиль синонимнери	М 313		
9 3	Диалог, монолог, полилог (катаптаашкын)	М 321		
9 4	Литературлуг дыл болгаш ооң нормаларының дугайында билиг	М 325		
9 5	Фонетика болгаш орфоэпия дугайында нормалар. Лексика дугайында нормалар	М 329		
9 6	Грамматиктиг нормалар. Орфография болгаш пунктуация дугайында нормалар	М 342		
9 7	Сөзүглел-биле ажылдың хевирлери	М 348		
9 8	Фонетика. Орфоэпия. Орфография.	М 352		
9 9	Лексика. Морфология	М 355		
1 0 0	Синтаксис болгаш пунктуация. Стилистика	М 362		
1 0 1	Чыл дургузунда өөрөнгөн темаларны катаптаар	Катаптаар		
1 0 2	Түңнел кичээл	катаптаар		